

**Latvijas Rektoru padome, Akadēmiskais informācijas centrs  
Latvian Rector's Council, Academic Information Centre**

# **LATVIJA BOLOĀS PROCESĀ**

# **LATVIA IN BOLOGNA PROCESS**

**Dr. Andrejs Rauhvargers**, Latvijas Rektoru padomes ģenerālsekretārs, Assoc.Prof.  
Secretary General of Latvian Rectors' Council, Assoc.prof.

Ziņojums aptver Latvijas augstākās izglītības reformas, virzoties uz Eiropas vienoto augstākās izglītības telpu, tajā skaitā Latvijas likumdošanas analīzi, un 2002. gada 4. decembrī notikušās konferences „Latvija Boloņas procesā” rezultātus.

Sagatavots un iespiests ar Somijas-Latvijas divpusējā projekta „Akadēmisko kvalifikāciju atzīšana Latvijā atbilstoši ES nosacījumiem” atbalstu

Report covers reforms in Latvia's Higher education on the way towards European Higher Education Area, including analysis of Latvian legislation and results of the conference „Latvia in Bologna process” held on December 4, 2002.

Prepared and printed with support of the Finnish-Latvian bilateral project „Recognition of academic qualifications in Latvia in Line with EU regulations”

**Rīga/Riga, 2003**

# LATVIJA BOLOŅAS PROCESĀ

## SATURS

<b>Reformas pirms Boloņas deklarācijas parakstīšanas</b> .....	3
Reformas, ko aizsāka 1991. gada Izglītības likums .....	5
Reformas, ko aizsāka 1995. gada Augstskolu likums .....	7
Augstākās izglītības sistēma Latvijā pirms Boloņas deklarācijas parakstīšanas. ....	9
<b>Reformas Latvijas augstākajā izglītībā pēc Boloņas deklarācijas parakstīšanas</b> .....	10
Augstākās izglītības attīstības koncepcija .....	10
Boloņas procesa aspekti 2000. gada grozījumos augstskolu likumā un tam sekojošajos dokumentos.....	11
<b>Latvijā Boloņas procesā sasniegtais un nepieciešamā tālākā darbība</b> .....	14
Vispārīgie secinājumi no augstskolu atbildēm uz Eiropas universitāšu asociācijas anketu .....	14
Secinājumi par augstāko izglītību Latvijā atbilstoši Boloņas deklarācijas punktiem .....	14
Citi faktori, kuriem ir būtiska nozīme Boloņas procesa sekmīgā norisē Latvijā .....	17
<b>Atsauces</b> .....	18

# LATVIA IN BOLOGNA PROCESS

## CONTENTS

<b>Reforms before adoption of Bologna declaration</b> .....	19
Reforms Introduced by Education Law of 1991 .....	19
Reforms introduced by Law on Higher Education establishments (1995).....	21
Higher education system in Latvia before Bologna declaration .....	23
<b>Reforms in Latvia's higher education within Bologna process</b> .....	24
Conception of the development of higher education in Latvia .....	24
Bologna process aspects in the 2000 amendments of the LHEE and its supplementary documents .....	26
<b>Achievements in Bologna process in Latvia and needs for Further action</b> .....	28
General conclusions following from results of the EUA questionnaire.....	28
Conclusions regarding Latvia's higher education along Bologna action lines .....	28
Other factors influencing Bologna process specifically in Latvia.....	31
<b>References</b> .....	32

© *Andrejs Rauhvargers, 2003*

© *Akadēmiskas informācijas centrs, 2003*

# LATVIJA BOLOŅAS PROCESĀ

## Latvijas augstākās izglītības reformu gaita, virzoties uz Eiropas vienoto augstākās izglītības telpu

*Andrejs Rauhvargers,*

*Latvijas Rektoru padomes ģenerālsekretārs, Asoc.Prof., Dr.Chem.*

### **Reformas pirms Boloņas deklarācijas parakstīšanas**

Boloņas process Latvijā nav augstākās izglītības reformu aizsākums, bet gan to turpinājums. Tāpat kā vairumā Austrumeiropas valstu, reformu sākums Latvijas augstākajā izglītībā saistās ar politiskajām pārmaiņām Eiropā astoņdesmito gadu beigās un Padomju savienības sabrukšanu 1991. gadā.

Līdz ar to 1999. gadā parakstītās Boloņas deklarācijas principi un darbības vadlīnijas nevis aizsāk reformas Latvijā, bet gan ievirza jau norisošās reformas Eiropas kopīgajā gultnē, bieži vien piešķirot jēdzieniem jaunu vai nedaudz izmainītu saturu. Augstākās izglītības reformas Latvijā tādā vai citā veidā, vairāk vai mazāk veiksmīgi, skāra vairumu Boloņas deklarācijas aspektu jau pirms pašas deklarācijas parakstīšanas.

Reformas augstākajā izglītībā Latvijā zināmā mērā aizsākās jau pirms neatkarības atgūšanas - astoņdesmito gadu beigās, kad, no vienas puses, kļuva vājāka Maskavas centralizētā kontrole pār augstākās izglītības programmu saturu un, no otras puses, varas liberalizācijas apstākļos kļuva iespējams uzsākt sadarbību ar rietumvalstīm, iegūstot vairāk informācijas par augstāko izglītību Eiropā un pasaulē. Līdz neatkarības atgūšanai tomēr nebija iespējamas ne studiju programmu struktūras radikālas izmaiņas, ne atteikšanās no visās augstākās izglītības programmās obligātajiem politiskajiem mācību priekšmetiem. Tomēr šajā periodā jau iezīmējās pirmā sadarbība ar rietumu augstskolām, kas vismaz dažviet realizējās konkrētu priekšmetu kursu satura izmaiņās, kā arī pirmajā atbalstā no rietumu augstskolu puses – galvenokārt lietotas mācību un pētnieciskās aparatūras un mācību grāmatu veidā.

Reformas uzņēma strauju gaitu līdz ar Izglītības likuma pieņemšanu 1991. gada 19. jūnijā un ar valstiskās neatkarības oficiālo atgūšanu.

### **Likumdošanas analīze**

#### **1991.gada Izglītības likuma izraisītās pārmaiņas Latvijas augstākajā izglītībā**

Šā likuma pieņemšana ir pavērsiena punkts Latvijas augstākajā izglītībā, jo tā radīja juridisko pamatu

virknei radikālu pārmaiņu. Tajā pat laikā daļa šo pārmaiņu tika likumā noteiktas bez pietiekami dziļas izpētes un analīzes un arī pārsteidza augstākās izglītības sabiedrību pilnībā nesagatavotu, kā rezultātā ne visi progresīvi domātie pārveidojumi vēlāk izrādījās vērtējami pozitīvi. Būtiskākās izmaiņas, ko ienesa 1991. gada izglītības likums<sup>[1]</sup>, bija sekojošas.

#### **Augstskolu autonomija**

Izglītības likums (sk. 40. pantu) likvidēja augstskolu tiešo pakļautību valsts struktūrām, piešķirot tām autonomiju, kura ir augstākās izglītības attīstības neatņemams priekšnosacījums un kā tāda mūsdienu demokrātiskajās sabiedrībās tiek uzskatīta par obligātu<sup>[2]</sup>. Tajā pat laikā jāievēro, ka 1991. gada izglītības likums bija paredzēts tikai kā jumta likums, kura pieņemšanai sekotu konkrētos izglītības sektoros reglamentējošie likumi. Šī iemesla dēļ Izglītības likuma formulējumi bija ļoti konservatīvi, jaunie pavērsieni faktiski bija tikai ieskicēti. Arī autonomijas piešķiršana augstskolām tika deklarēta bez jebkādiem papildu nosacījumiem. Atšķirībā no Rietumeiropas valstu likumdošanas aktiem, kuri vienlaicīgi paredzēja gan augstskolu autonomiju, gan to atbildību, nosakot arī sadarbības mehānismus ar citām augstākajā izglītībā ieinteresētajām pusēm (valdību, darba devējiem, studentiem, vecākiem utt.), Latvijas 1991. gada likums neparedzēja ne augstskolu atskaitīšanos sabiedrības priekšā, ne augstākās izglītības kvalitātes vērtēšanas sistēmas iedibināšanu, ne citu ieinteresēto pušu iesaisti izglītības satura un pētniecības virzienu noteikšanā.

1991. gada likums ministrijai paredz tikai funkcijas licenču un akreditācijas lapu izsniegšanā „mācību iestāžu atvēršanai, to profila un statusa maiņai” (8. panta 4.un 5. punkts). Savukārt ministrijas kompetencei „īstenot valsts politiku izglītībā” (8. panta 1. punkts) nebija paredzēti reāli mehānismi, kas ļautu to realizēt autonomajās augstskolās, kuras darbojās saskaņā ar savām satversmēm. Ņemot vērā biežās izglītības un zinātnes ministru maiņas Latvijā<sup>1</sup>,

<sup>1</sup> Periodā no 1992. līdz 2002. gadam Latvija Izglītības un zinātnes ministrs mainījās 11 reizes, bez tam bija 2 periodi, kad pastāvēja arī īpašs valsts ministra postenis augstākajā izglītībā un zinātnē.

pēdējam aspektam bija zināma pozitīva nozīme, jo augstskolu autonomija neļāva veikt sasteigtas reformas bez diskusijas ar augstskolām.

Tādējādi augstskolu autonomijas piešķiršana, kura pati par sevi bija ļoti progresīvs un absolūti nepieciešams solis, tajā pat laikā bremzēja tālāko likumdošanas izstrādi, jo jebkurai augstākās izglītības iestāžu darbības konkrētu aspektu reglamentācija tika uztverta kā autonomijas ierobežojums. Tas bija viens no iemesliem, kādēļ starp Izglītības likuma pieņemšanu un Augstskolu likuma pieņemšanu pagāja vairāk nekā 4 gadi.

### **Iedalījums akadēmiskajā un profesionālajā augstākajā izglītībā**

1991. gada Izglītības likuma 38. pants un 39. pants nosaka, ka „augstākā izglītība ietver augstāko profesionālo izglītību un augstāko akadēmisko izglītību” un nosprauž augstākās izglītības pamatuzdevumus, kuri akadēmiskajai un profesionālajai augstākajai izglītībai ir atšķirīgi:

„**Augstākās profesionālās izglītības** pamatuzdevums ir sagatavot personas patstāvīgam augsti kvalificētam darbam noteiktā sabiedriskās dzīves, tautsaimniecības, kultūras un veselības aizsardzības jomā. **Augstākās akadēmiskās izglītības** pamatuzdevums ir sagatavot personu radošam darbam kādā no zinātnes nozarēm”.

### **Bakalaura un maģistra līmeņu ieviešana augstākajā akadēmiskajā izglītībā.**

Likuma 44. un 45. panti noteica, ka personām, kuras apguvušas augstākās profesionālās izglītības programmu, piešķir atbilstošu kvalifikāciju, bet personām, kuras apguvušas augstākās akadēmiskās izglītības programmu - bakalaura vai maģistra akadēmisko grādu. Līdz ar to Latvijā uzsākās pāreja no piecgadīgajām augstākās izglītības programmām, kuru rezultātā tika iegūts augstākās izglītības diploms, uz divlīmeņu augstākās izglītības sistēmu.

Līdz ar likuma pieņemšanu uzsāktā augstākās izglītības programmu reforma ietvēra arī radikālu programmu satura pārveidi, atsakoties no politisko un militāro priekšmetu balasta, taču, diemžēl, atsakoties arī no programmu profesionālajiem aspektiem, vispirmām kārtām no profesionālo prasmju un iemaņu apguves bakalaura un maģistra programmās, atstājot tās profesionālās augstākās izglītības sektoram. Pēdējo apstākli vēl vairāk pastiprināja gan grūtības studentu prakses vietu atrašanās, gan arī prasmju un iemaņu apguvei nepieciešamā materiāltehniskā nodrošinājuma un līdzekļu trūkums, kā rezultātā diemžēl vieglāk bija realizēt tieši tādas „akadēmiskās” programmas, kurās bija līdz minimumam samazināta praktiskā darbība. Minētās grūtības pastāv joprojām, taču neatkarības pirmajos gados tās bija izjūtamas visās.

Katra atsevišķi ņemta, 1991. gada likuma nostādnes, bija loģiskas, taču kopumā tās Latvijas augstākajā izglītībā radīja arī negatīvas sekas. Tīri formāli pieejot, pretruna bija jau tajā apstākļi, ka strikts nodalījums akadēmiskajā un profesionālajā augstākajā izglītībā ir raksturīgs kontinentālajai Eiropai, kur šie

divi augstākās izglītības veidi ir arī nodalīti pa mācību iestādēm - universitātēm un neuniversitātes tipa augstskolām<sup>2</sup> ar saviem atšķirīgiem uzdevumiem, programmu saturu un tā noteikšanas mehānismu, studējošo un mācībspēku komplektēšanas principiem, utt., taču bakalaura un maģistra grādu nosaukumi savukārt tika aizgūti no anglosakšu<sup>3</sup> sistēmām, kurās akadēmiskā un profesionālā izglītība netiek nodalīta pa programmām vai augstskolām un kur attiecīgās nozares bakalauri vai maģistri vienlaikus ir arī šīs nozares profesionāļi.

Konsekventi realizējot iedalījumu akadēmiskajās un profesionālajās studijās, Latvijā loģiski vajadzēja veidoties situācijai, kad lielākā daļa jauniešu studētu profesionālajās programmās un tikai neliels skaits gatavotos „radošam darbam kādā no zinātnes nozarēm”, it īpaši neatkarības pirmajos gados, kad Latvijā strauji samazinājās iespējas nodarboties ar zinātnisko pētniecību. Tas tomēr nenotika, jo starptautiski atpazīstamie bakalaura un maģistra grādi jauniešu un viņu vecāku vidū bija nesalīdzināmi populārāki par augstākās profesionālās izglītības kvalifikācijām. Rezultātā lielais vairums studējošo mācījās programmās, kuras it kā bija paredzētas sagatavošanai zinātniskai darbībai un šī parādība savukārt daudzos gadījumos izraisīja darba devēju neapmierinātību ar iegūto rezultātu.

### **Pāreja no valsts pilnībā finansētas augstākās izglītības uz jauktu finansējumu**

Pierastās valsts pilnībā finansētās augstākās izglītības sistēmas vietā 1991. gada izglītības likuma 43. pantā parādās formulējums, ka „visām studijām tiek noteikta studiju maksa, kuru var pilnībā vai daļēji apmaksāt valsts”. Grūtajos ekonomiskajos apstākļos, kad valsts nespēja nodrošināt finansējumu visiem studētgrībētājiem, šī jaunā pieeja deva iespēju, pašiem sedzot savu mācību maksu, studēt tiem, kuri neizturēja konkursu uz valsts finansētajām studiju vietām, taču citādi bija kvalificēti studijām izvēlētajā augstākās izglītības programmā. Likums noteica, ka mācību maksu par papildus apmācāmajiem studentiem maksā viņi paši vai juridiskās un fiziskās personas. Neapšaubāmi, ka šādā veidā, it īpaši pirms studiju kreditēšanas sistēmas izveides, kura notika daudz vēlākos gados, radās nevienlīdzīgas studiju iespējas studētgrībētājiem no dažādiem sociālajiem slāņiem – tiem, kuriem nebija iespēju pašiem finansēt savas studijas, vajadzēja labāku vidējās izglītības sagatavošību, jo viņu vienīgā iespēja studēt bija, konkursa ceļā iegūstot valsts finansētās studiju vietas. Attiecībā uz valsts finansētajām studiju vietām 1991. gada likums (43. pants) noteica, ka „valsts finansē tai nepieciešamo speciālistu sagatavošanu un nosaka savas prasības šo speciālistu kvalifikācijai”. Diemžēl,

<sup>2</sup> Fachhochschulen Vācijā un Austrijā, Hogescholen Nīderlandē un Beļģijas flāmu kopienā, Ammatikorkeakoulu Somijā, Høgskolan (pirms reformas) Norvēģijā, „vidējā cikla” augstākās mācību iestādes Dānijā, „Universitāšu tehnoloģiskie institūti” Francijā u.c..

<sup>3</sup> amerikāņu un britu

it īpaši pirms Augstākās izglītības padomes izveidošanas 1996. gadā valsts (Izglītības un zinātnes ministrijas) rīcībā vispār nebija praktisku mehānismu ne valstij nepieciešamo speciālistu skaita objektīvai noteikšanai pa nozarēm, ne speciālistu kvalifikācijas prasību formulēšanai. Līdz ar to valsts finansēto studiju vietu skaita noteikšana pa nozarēm lielā mērā notika proporcionāli studentu skaitam attiecīgajās augstskolās un nozarēs iepriekšējos gados, pieskaņojot to atvēlētajam valsts budžeta līdzekļu apjomam. Jāatzīmē arī, ka 1991. gada likumā noteiktā jauktā studiju finansēšana, kura pastāv joprojām, atņem valsts institūcijām iespēju kaut cik būtiski ietekmēt sagatavojamo speciālistu skaitu pa nozarēm. Loģiski, ka valsts iespējās ir tikai regulēt valsts finansējuma izlietojumu pa studiju nozarēm. Apstākļos, kad valsts finansēto studiju vietu skaits sasniedz tikai nelielu daļu no kopējā studiju vietu skaita, studējošo sadalījumu pa nozarēm faktiski nosaka katras nozares popularitāte studētgrībētāju un viņu vecāku vidū, kura ne vienmēr saskan ar objektīvo tautsaimniecības attīstību valstī. Šis apstāklis lielā mērā nosaka gan pārmērīgo studējošo skaitu tādās nozarēs kā ekonomika, biznesa vadība, jurisprudences un dažās citās nozarēs, gan nepietiekamo studējošo skaitu, piemēram, inženierzinātnēs, dabaszinātnēs un citur.

#### **Iespējas veidot privātas augstākās izglītības iestādes**

Viens no radikālākajiem 1991. gada izglītības likuma radītajiem pavērsieniem bija tā 14. pantā noteiktās tiesības juridiskām un fiziskām personām dibināt izglītības iestādes, tajā skaitā augstskolas. Līdz ar to tika pavērta iespēja privātas augstākās izglītības attīstībai Latvijā.

#### **1995. gada Augstskolu likums**

1995. gada Augstskolu likums konkretizēja virkni aspektu, kurus 1991. gada izglītības likums tikai ieskicēja.

#### **Varas un atbildības sadale**

Augstskolu likums precīzāk noregulēja valsts un augstākās izglītības attiecības, kā arī augstskolu iekšējo pārvaldi. Tas noteica autonomijas un akadēmiskās brīvības konkrētās izpausmes, augstskolu dibināšanas un likvidācijas kārtību, augstskolu iekšējās pārvaldes orgānus un to kompetences. Likums noteica dažādo augstskolas personāla grupu tiesības un pienākumus, skaidri norādot, ka studējošie pieder pie augstskolas personāla un definējot studējošo kvotas augstskolu kolektīvajos pārvaldes orgānos. Likumā tika arī konkrēti noteikti akadēmiskā personāla amati, to tiesības, pienākumi un atlases kārtība.

Zināma nozīme bija arī pašam faktam, ka 1995. gadā pieņemtais likums ir tieši „Augstskolu likums” nevis „Augstākās izglītības likums” - tas palīdzēja augstskolām aizstāvēt savu īpašo statusu, pretojoties daudzkārtējiem mēģinājumiem uz tām attiecināt visus tos pašus nosacījumus, kuriem pakļaujas valsts iestādes.

Jāpiemin arī tas, ka Augstskolu likums noteica gan jau pastāvošās augstskolu koleģiālās institūcijas Rektoru padomes, gan ar šā likuma pieņemšanu iedibinātās Augstākās izglītības padomes statusu un uzdevumus. Rektoru padome (64. pants) izstrādā priekšlikumus izglītības un zinātnes ministram par augstākās izglītības attīstību; dod savu atzinumu par likumprojektiem un citiem normatīvajiem aktiem augstākās izglītības jomā, reprezentē Latvijas Republikas augstskolas ārvalstīs un savas kompetences ietvaros risina citus ar augstskolu darbību saistītus jautājumus. Augstākās izglītības padome ir patstāvīga institūcija, kas izstrādā augstākās izglītības valsts stratēģiju, īsteno augstskolu, valsts institūciju un sabiedrības sadarbību augstākās izglītības attīstīšanā, pārrauga augstākās izglītības kvalitāti, nodrošina kvalitatīvu lēmumu pieņemšanu jautājumos, kas attiecas uz augstāko izglītību (65. pants). Augstākās izglītības padomes uzbūve, tās uzdevumi un tiesības ir sīkāk detalizēti likuma 66.-74. pantā.

#### **Studiju programmu organizācija un saturs**

Būdam „Augstskolu likums” nevis „Augstākās izglītības likums”, tas juridiski ir mērķēts nevis uz augstākās izglītības saturu, bet gan uz tās organizatoriskajiem aspektiem. Līdz ar to likums gan, piemēram, nosaka, kādiem studiju programmas raksturojumiem jābūt ietvertiem apstiprinātajā studiju programmas aprakstā (55. pants), taču tas neveic 1991. gada Izglītības likumā noteikto akadēmiskās un profesionālās augstākās izglītības uzdevumu tālāku detalizāciju. Reglamentējot studiju programmu organizatoriskos aspektus, likums tomēr, nosaka, piemēram, ka akadēmisko bakalaura un maģistra studiju programmu gala pārbaudījumos ietilpst bakalaura vai maģistra darba izstrāde un aizstāvēšana, taču profesionālo studiju programmu gala pārbaudījumi *var ietvert* arī diplomdarba/vai diplomprojekta izstrādi (58. pants).

Savā sākotnējā formā (pirms 2000. gadā pieņemtajiem grozījumiem) likums gan veicināja bakalaura-maģistra struktūras tālāku nostiprināšanos akadēmiskajā augstākajā izglītībā, taču vienlaikus tas ieviesa arī zināmas dīvainības bakalaura grāda interpretācijā un padziļināja plaisu starp akadēmisko un profesionālo augstāko izglītību. Likums, piemēram, neaizliedza Latvijā paralēli četrgadīgajām bakalaura programmām pastāvošās trīsgadīgās bakalaura programmas, taču tas noteica, ka „Studiju programmas, kuru apgūšanas rezultātā iegūst augstāko izglītību, nedrīkst būt īsākas par četriem gadiem” (3. un 57. pants), tādējādi faktiski pasludinot, ka trīsgadīgās bakalaura programmas nesniedz „pabeigtu” augstāko izglītību.

#### **Šķirtne starp augstāko akadēmisko un profesionālo izglītību**

1995. gadā pieņemtajā Augstskolu likumā bija noteikts iedalījums trijos augstskolu veidos: universitātēs, profesionālajās augstskolās un „pārējās augstskolās” (3. pants). Likumā pastāvēja arī nedefinēts jēdziens

„akadēmiskā augstskola” (57.pants) un šinī grupā, loģiski no konteksta izsecinot, ietilpa universitātes un „pārējās augstskolas”, turklāt no 57. panta izriet arī, ka tikai akadēmiskās augstskolās var būt maģistra studiju programmas. Kaut arī likuma 3. panta 2. daļā bija paredzēts, ka „vienā augstskolā var īstenot gan akadēmiskās, gan profesionālās studiju programmas”, no tā paša 3. panta (3) daļas 2. apakšpunkta un no 57. panta (2) un (5) daļas izriet, ka programmas bakalaura un maģistra akadēmisko grādu ieguvei faktiski var realizēt tikai akadēmiskās augstskolas. Ņemot vērā akadēmisko bakalaura un maģistra grādu relatīvi lielāko popularitāti sabiedrībā, salīdzinot ar profesionālajām kvalifikācijām, šādas likuma nostādnes radīja tieksmi visām augstskolām iekļūt „pārējo augstskolu” grupā. Tas būdībā diskreditēja profesionālo augstāko izglītību, jo tā vietā, lai pasvītrotu profesionālās augstākās izglītības uzdevumu sagatavot absolventus augsti kvalificētam darbam, tādējādi iegūstot augstu konkurētspēju darba tirgū, tas radīja iespaidu par profesionālajām augstskolām kā otrās šķiras augstskolām, attiecīgi uzspiežot šādu zīmogu arī profesionālajai augstākajai izglītībai kopumā.

#### **Ārvalstu kvalifikāciju atzīšana un informācija par Latvijas augstāko izglītību**

Vērtējot, kā Latvijas augstākā izglītība ir iesaistījies starptautiskajā apritē un vēlāk konkrēti Boloņas procesā, ir būtiski atzīmēt, ka jau 1995. gada redakcijā Augstskolu likums Latvijā iedibināja diplomatzīšanas principus, kuri atbilda tajā laikā ievērojamu gatavības pakāpi sasniegušajam Lisabonas konvencijas projektam. Likums noteica, ka ārzemju diplomu ekspertīzi un atzīšanu veic Akadēmiskās informācijas centrs (85. pants), kurš arī iesaistījās Eiropas diplomatzīšanas tīklos kā Latvijas diplomatzīšanas centrs un kura pienākumos ietilpst arī informācijas sagatavošana un sniegšana ārvalstīm par Latvijas augstākās izglītības sistēmu. Tādējādi 1995. gada likums sagatavoja ceļu Lisabonas konvencijas ratifikācijai Latvijā 1999. gadā, ar ko diemžēl joprojām nevar lepoties vairākas citas Boloņas procesā iesaistītās valstis.

Jāatzīst gan, ka, iespējams, cenšoties aizsargāties pret augstskolu iespējamu pārāk patvaļīgu rīcību diplomu atzīšanā, likums tā 1995. gada redakcijā augstskolām paredzēja tiesības pieņemt lēmumus tikai par ārvalstīs apgūtas augstākās izglītības daļas apgūšanu, pilnu augstākās izglītības kvalifikāciju atzīšanu atstājot AIC kompetencē. Augstskolu likums savā sākotnējā formā novirzīja zinātnisko grādu ekspertīzi habilitācijas padomēm, tādējādi izraujot doktora grādus no pārējo augstākās izglītības kvalifikāciju atzīšanas sistēmas.

#### **Augstākās izglītības kvalitātes vērtēšana un akreditācija.**

Augstākās izglītības kvalitātes vērtēšanas iedibināšana Latvijā faktiski aizsākās ar Eiropas padomes Likumdošanas reformu programmas ietvaros organizēto semināru par augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanu, kurš notika Rīgā, 1994. gada 24-25. oktobrī. Šo semināru vadīja pazīstami Eiropas

eksperti un tajā piedalījās augstskolu vadība un augsta ranga ministriju ierēdņi no Baltijas valstīm. Semināra rezultātā tika plaši izdiskutēta nepieciešamība veidot kvalitātes nodrošināšanas sistēmu, panākta vienošanās Baltijas valstīm kvalitātes nodrošināšanas sistēmu veidot kopīgi, lai procedūras un kritēriji vistās trijās valstīs būtu salīdzināmi un lai būtu iespējams izmantot citai citas ekspertus. Semināra noslēgumā ieradās visu triju Baltijas valstu izglītības ministri un parakstīja protokolu par sadarbību augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanā, kā arī nolēma izveidot Baltijas Augstākās izglītības koordinācijas komiteju (BHECC), kuras uzdevums bija saskaņot darbību kvalitātes vērtēšanas sistēmu izveidē un diplomu atzīšanā. Šajā komitejā ietilpa Rektoru padomju priekšsēdētāji, par kvalitātes nodrošināšanas sistēmu izveidi savās valstīs atbildīgie ministriju pārstāvi un diplomatzīšanas centru direktori. BHECC darbības rezultātā Baltijas valstīs tapa salīdzināmas kvalitātes nodrošināšanas sistēmas, iedibinājās prakse savstarpēji izmantot ekspertus augstskolu un programmu novērtēšanas komisijās, kā arī tika izstrādāts Baltijas līgums par diplomu savstarpējo atzīšanu, kuru vispirms protokola veidā 1999. gadā parakstīja visu triju valstu diplomatzīšanas centru direktori, bet 2000. kā starpvalstu līgumu gadā noslēdza valdību vadītāji.

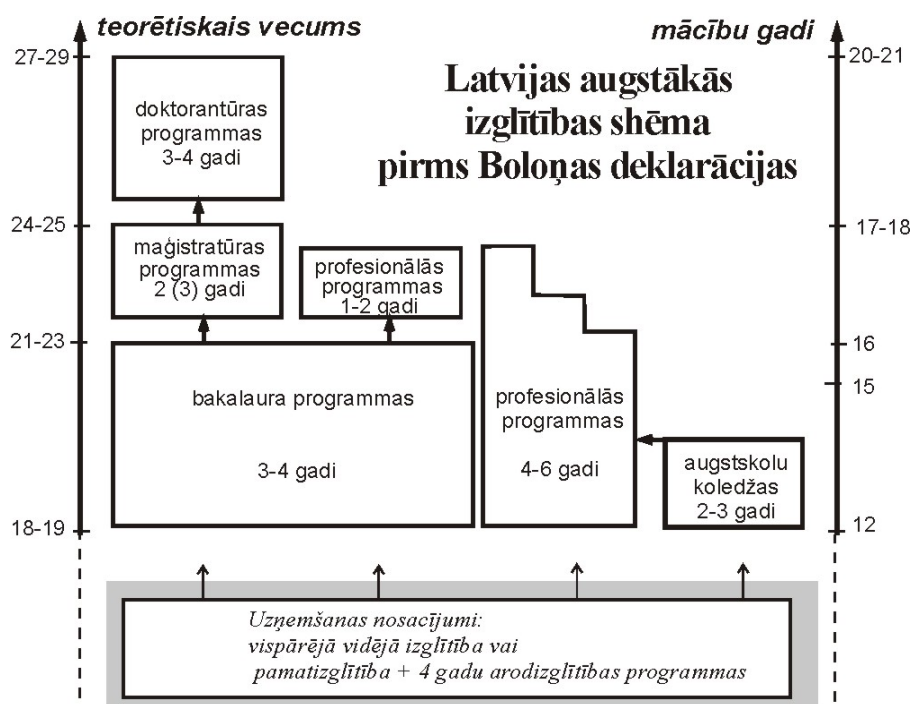
Saskaņā ar 1995. gada augstskolu likumu augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanas sistēma Latvijā tika izveidota divās pakāpēs: *licencēšana* — tiesību iegūšana uzsākt studiju programmu īstenošanu, līdz akreditācijai diplomus izdodot tikai savā vārdā, *akreditācija* — augstākās izglītības iestādes darba organizācijas un resursu kvalitātes pārbaude, kuras rezultātā iestādei piešķir valsts atzītas augstskolas statusu. Izsniegt absolventiem valstiski atzītus diplomus par augstākās izglītības iegūšanu drīkst tikai akreditētu studiju

Programmas apguves rezultātā un šādas tiesības ir tikai tām augstskolām, kuras ir akreditētas arī kopumā (9.panta (1) un (2) daļa)). Jau pirmajos Ministru kabineta 1995. gada 28. novembra Akreditācijas noteikumos bija paredzēts, ka novērtēšanas komisijas sastāvā ir vismaz trīs eksperti, no kuriem tikai viens ir no Latvijas, pārējie divi - no ārvalstīm, turklāt ekspertus no ārvalstīm pēc Latvijas puses lūguma iesaka tā attiecīgās ārvalsts institūcija, kura ir atbildīga par augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanu. Praksē novērtēšanas komisija parasti sastāv no trim ekspertiem – viens no Latvijas, viens no Igaunijas vai Lietuvas un viens no Rietumeiropas vai, retāk, Amerikas. Tādējādi kvalitātes novērtēšanas sistēma Latvijā nav Boloņas procesa radīta, Boloņas deklarācijas parakstīšanas laikā tā jau bija iedibināta un uzņēmusi gaitu un 2001. gada beigās pirmais akreditācijas cikls jau bija noslēgts.

## Augstākās izglītības sistēma Latvijā pirms Boloņas deklarācijas parakstīšanas.

Grādu un kvalifikāciju struktūra.

Laikā, kad tika parakstīta Boloņas deklarācija, Latvijas augstākās izglītības sistēma, atbilstoši 1991. gada Izglītības likumam un 1995. gada Augstskolu likumam, bija izveidojusies sekojoši (skat. 1. attēlu).



© Akadēmiskās Informācijas Centrs

1. attēls. Latvijas augstākās izglītības sistēmas shēma pirms Boloņas deklarācijas parakstīšanas.

**Augstākā akadēmiskā izglītība.** Boloņas deklarācijas parakstīšanas laikā Latvijas akadēmiskajā augstākajā izglītībā (atšķirtībā no virknes Eiropas valstu, kurās tas sākās tikai Boloņas procesa ietvaros) jau bija realizēta pāreja uz bakalura-maģistra struktūru. Bakalaura programmu ilgums bija 3 vai 4 gadi un pēc bakalaura programmu apguves mācībās varēja turpināt vai nu maģistratūras studiju programmās, vai 1-2 gadu ilgās profesionālajās studiju programmās. Tādējādi Latvijas izglītības sistēmā neparādījās viena no Eiropā<sup>[3]</sup> (un arī Amerikā) pazīstamajām maģistra grāda funkcijām – profesijas apguve pēc bakalaura grāda iegūšanas. Studiju kopējais ilgums maģistra grāda ieguvei, ietverot bakalaura fāzi, bija noteikts no pieciem līdz septiņiem gadiem. Priekšnoteikums uzņemšanai doktorantūrā bija maģistra grāds, tādēļ tiem, kas pēc bakalaura grāda ieguves bija studējuši profesionālajās programmās, bet vēlējās iestāties doktorantūrā, vispirms bija jāmācās maģistratūrā un jāiegūst maģistra grāds.

**Augstākajā profesionālajā izglītībā** pastāvēja virkne dažāda ilguma profesionālo studiju programmu. Augstākās profesionālās izglītības programmas, kuru ilgums bija noteikts vismaz 4 gadi, faktiski bija divu veidu. „Tīri profesionālo” studiju programmu absolventi saņēma diplomu, kurš apliecināja atbilstošu augstākās profesionālās izglītības kvalifikāciju.

Savukārt, tās profesionālās studiju programmas, kuras ietvēra bakalaura standartu, paralēli profesionālajai kvalifikācijai deva arī tiesības turpināt studijas maģistratūrā. Šādā veidā Latvijas augstākās izglītības sistēmā parādījās nekoncekvence – kaut arī programma ietvēra bakalaura standartu, bakalaura grāds piešķirts netika, jo tas bija rezervēts „tīri akadēmiskajām” studijām un to saskaņā ar augstskolu likuma 57.(2) pantu varēja piešķirt tikai attiecīgajā zinātnes nozarē, t. i. starpnozaru vai profesionāli orientēti bakalaura grādi nebija iespējami.

Otra nekoncekvence pastāvēja attiecībā uz programmām, kuras sagatavo profesijai, taču ir klasiskas *universitāšu tipa* programmas Eiropas izpratnē: medicīnā un farmācijā, inženierzinātnēs un jurisprudencē. Attiecībā uz medicīnu, zobārstniecību un farmāciju likumdošana izlīdzējās ar jēdzienu „maģistram pielīdzināts grāds”, tādējādi ļaujot attiecīgo nozaru absolventiem iestāties doktorantūrā. Savukārt inženierzinātnēs un jurisprudencē augstākās izglītības iedalījums akadēmiskajā un profesionālajā noveda pie paralēliem inženiera un inženierzinātņu maģistra, kā arī jurista un juridisko zinātņu maģistra programmu pāriem, no kuriem vienā absolventi ieguva profesionālo kvalifikāciju, bet otrā – tiesības studēt doktorantūrā.

Augstskolu likums paredzēja arī 2-3 gadu ilgās programmas, kuras piedāvāja *augstskolu koledžas*. Šo

programmu absolventi varēja vai nu iesaistīties darba tirgū, vai turpināt studijas augstākās profesionālās izglītības diplomu iegūšanai.

### **Kredītpunktu sistēma un Diploma pielikums.**

**Kredītpunktu sistēma.** Boloņas deklarācijas parakstīšanas laikā kredītpunktu sistēma Latvijā bija jau lielā mērā ieviesta. Līdzīgi Igaunijai, Lietuvai un vairākām Ziemeļvalstīm, Latvijas kredītpunktu sistēma, balstījās uz kredītpunkta kā studenta nedēļas slodzes definīciju, tādējādi novedot pie 40 kredītpunktiem gadā. Šāda sistēma kredītpunktu skaita ziņā ir viegli saskaņojama ar Eiropas kredītu pārnese sistēmu (ECTS) – vienam Latvijas kredītpunktam atbilst 1,5 ECTS kredītpunkti. ECTS atzīmju sistēma Latvijas augstākajā izglītībā ieviesta netika. Atšķirībā no virknes Eiropas valstu, kurās kredītpunktu sistēma tika iedibināta kredītu pārnesei pēc ārzemēs pavadīta studiju perioda un kuras kredītpunktu izmantošanu uzkrāšanai uzsāka tikai Boloņas procesa ietvaros, Latvijā kredītpunktu

sistēma tika uzreiz veidota kredītpunktu uzkrāšanai, nosakot katras studiju programmas apjomu kredītpunktos. Līdz 2000. gadam kredītpunktu sistēma nebija aprakstīta likumdošanas un normatīvajos aktos, tādēļ dažādās augstskolās radās atšķirīga interpretācija.

**Diploma pielikums.** Boloņas deklarācijas parakstīšanas laikā Diploma pielikuma pamatdokumenti jau bija pārtulkoti latviešu valodā, bija notikuši semināri augstskolu iepazīstināšanai ar Diploma pielikumu, Akadēmiskās informācijas centrs bija sagatavojis Latvijas augstākās izglītības sistēmas aprakstu tādā formā, kādā tas paredzēts pievienošanai Diploma pielikumam. Dažas Latvijas augstskolas jau izsniedza Diploma pielikumu, vismaz atsevišķās programmās. Tādējādi, Eiropas vienotā diploma pielikuma ieviešanu Latvija uzsāka ātrāk, nekā vairums valstu, taču tā pilnīga ieviešana nav pabeigta joprojām.

## **REFORMAS LATVIJAS AUGSTĀKAJĀ IZGLĪTĪBĀ PĒC BOLOŅAS DEKLARĀCIJAS PARAKSTĪŠANAS**

Kā jau minēts, Boloņas process nevis aizsāka augstākās izglītības reformas Latvijā, bet gan drīzāk ievirzīja tās Eiropas reformu procesa kopējā gultnē<sup>[4]</sup>. Bakalaura un maģistra struktūra Latvijas akadēmiskajā augstākajā izglītībā bija ieviesta neatkarīgi un vairākus gadus pirms Eiropa pieņēma kopēju lēmumu virzīties uz divslāņu studiju struktūru, studentu un mācībspēku mobilitāti bija veicinājusi, pirmām kārtām, ES TEMPUS programma<sup>[5]</sup> un vēlāk SOCRATES programma, bet arī vairāku Rietumeiropas valstu un Ziemeļvalstu atbalsts divpusēju sadarbības projektu ietveros. Dažas pārmaiņas Latvijā (piem. izmaiņas, ko attiecībā augstāko profesionālo izglītību noteica Profesionālās izglītības likums<sup>[6]</sup>) tika gatavotas jau iepriekš un tās laikā nejauši sakrita ar Boloņas deklarācijas pieņemšanas brīdi. Tajā pat laikā daudzas konceptuālās nostādnes<sup>[7]</sup>, kuras nosaka virkni tālāko reformu Latvijas augstākajā izglītībā, ir veidotas ar nolūku, lai Latvijas augstākā izglītība attīstītos atbilstoši Boloņas deklarācijas principiem. Arī likumdošanas izmaiņas pēc 1999. gada<sup>[8]</sup> un augstākās akadēmiskās<sup>[9]</sup> un profesionālās izglītības<sup>[10]</sup> standarti ir veidoti, cenšoties to orientēt Eiropas kopējā gultnē.

### ***Augstākās izglītības attīstības koncepcija***

Augstākās izglītības padomes izstrādātā „Augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālā koncepcija periodam līdz 2010.gadam” orientē Latvijas augstāko izglītību atbilstoši Eiropas

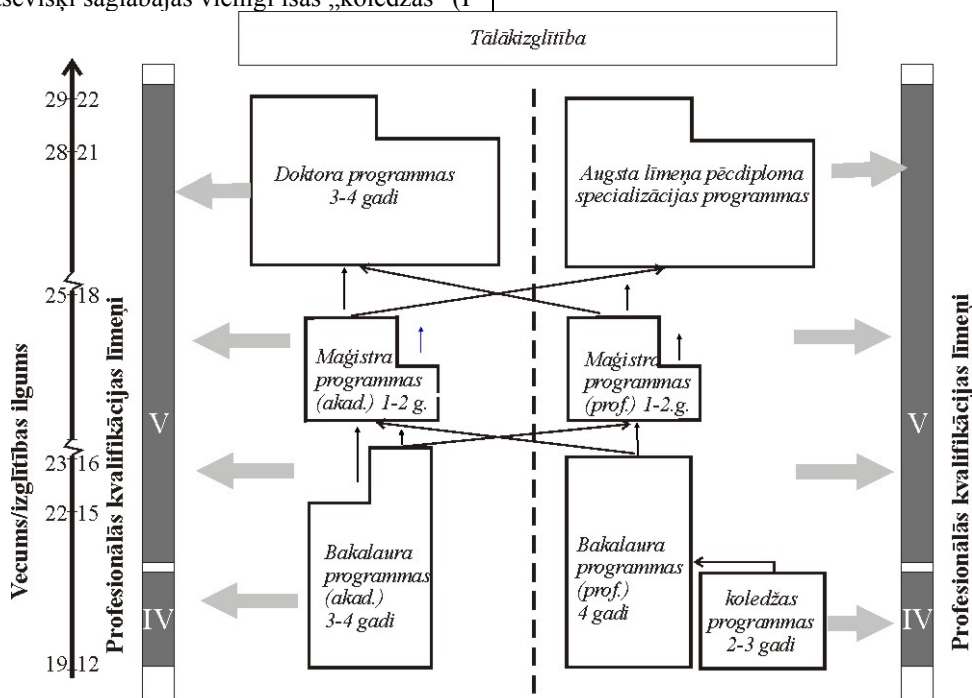
augstākās izglītības telpas veidošanas galvenajām nostādņēm. (Šo koncepciju LR Ministru Kabinets atbalstīja, uzdodot iestrādāt tālākos dokumentos. Tādējādi konceptuālās nostādnes tika atbalstītas, taču bez finansējuma to realizācijai.) Koncepcijas stratēģiskais mērķis ir - dinamiski attīstīt Latvijas augstākās izglītības sistēmu, lai tā būtu saglabājusi savu nacionālās attīstības raksturu, un lai iegūtie grādi un diplomi būtu saprotami un atzīti gan Eiropas mēroga darba tirgū, gan izglītības turpināšanai Eiropā.

**Grādu sistēma.** Attiecībā uz grādu sistēmu, koncepcija paredz veicināt akadēmiskās un profesionālās izglītības tuvināšanos, pirmām kārtām nodrošinot akadēmiskās izglītības grādu izmantojamību darba tirgū un dodot iespējas profesionālās augstākās izglītības beidzējiem turpināt izglītību akadēmiskās programmās un iesaistīties pētnieciskā darbībā vai mākslinieciskajā jaunradē Koncepcija paredz, ka Latvija virzās uz augstākās izglītības sistēmu, kurā ir divi galvenie līmeņi – bakalaura un maģistra - un ka pastāv divu veidu bakalaura un maģistra grādi – ar akadēmisku un ar profesionālu ievirzi. Prasība, lai bakalaura un maģistra grādi atbilstu zinātnes virzieniem, ir attiecināma tikai uz akadēmiskajiem bakalaura un maģistra grādiem. Visiem bakalauriem ir tiesības stāties maģistratūrā, visiem maģistriem – doktorantūrā, tomēr profesionālajiem maģistriem, stājoties doktorantūrā, var noteikt papildu nosacījumus. Koncepcijai atbilstošā perspektīvā grādu un kvalifikāciju sistēma Latvijā ir parādīta 2. attēlā.



Šajā perspektīvajā shēmā Latvijas augstākās izglītības sistēmā gan akadēmiskajā, gan profesionālajā augstākajā izglītībā pastāv divlīmeņu grādu struktūra ar bakalaura un maģistra līmeņiem un jebkurā līmenī ir nodrošinātas pārejas iespējas no viena augstākās izglītības veida otrā. Profesionālajā augstākajā izglītībā atsevišķi saglabājas vienīgi īsās „koledžas” (I

līmeņa profesionālās augstākās izglītības) programmas, kuru rezultātā tiek iegūta darba tirgū izmantojama kvalifikācija, taču ir iespējams turpināt studijas profesionālajās bakalaura programmās.



2. attēls. Konceptuālā shēma, kas attēlo Boloņas procesa reformās sasniedzamo Latvijas augstākās izglītības grādu struktūru

**Absolventu nodarbināmība.** Konceptija paredz, ka studiju programmas, kas paredzētas maģistra vai bakalaura akadēmiskā grāda ieguvei, vienlaikus ir orientētas uz konkrētu profesiju un atbilst tās standartam, bet, kur tas nav iespējams, nodrošina pietiekamu un ar attiecīgu studiju virzienu saistītu pamatprasmju<sup>4</sup> iegūvi, ļaujot grādu ieguvējiem sekmīgi atrast savu vietu darba tirgū, tajā skaitā jau bakalaura līmenī.

**Kredītpunktu sistēma.** Lai veicinātu visplašāko studējošo mobilitāti, studiju faktisko ilgumu izteikt kredītpunktos, ietverot kredītpunktu sistēmā arī daļlaika studijas un mūžizglītību un pakāpeniski izveidojot ar akadēmisko kredītu pārnese sistēmu (ECTS) pilnībā savietojamu sistēmu. Ar ECTS palīdzību radīt iespēju augstskolām pārvarēt nošķirtību starp augstākās akadēmiskās un profesionālās izglītības sektoriem.

**Mūžizglītības atbalstam** konceptija paredz veidot augstākās izglītības programmas moduļu veidā. Moduļiem jābūt izmantojamiem gan pilna laika studējošajiem, gan, lai nodrošinātu iespēju mūža

garumā jebkurā brīdī atgriezties augstskolā un apgūt savai turpmākajai profesionālajai darbībai zināšanas vai nepieciešamās papildu prasmes).

**Kvalitātes nodrošināšanā** konceptija paredz pilnveidot Latvijā sekmīgi iedibināto augstākās izglītības kvalitātes vērtēšanas sistēmu, kā arī panākt Latvijas aktīvu līdzdalību Eiropas mēroga sadarbībā augstākās izglītības kvalitātes vērtēšanā.

**Latvijas augstākās izglītības konkurētspēja.** Liela uzmanība konceptijā ir pievērsta faktoriem, kas nodrošina Latvijas augstākās izglītības sistēmas konkurētspēju, pirmām kārtām augstskolu mācībspēku un materiāltehniskās bāzes atjaunošanai, doktorantūras nostiprināšanai.

**Boloņas procesa aspekti 2000. gada grozījumos Augstskolu likumā un tam sekojošajos dokumentos.**

**Grādu struktūra un iedalījums augstākajā akadēmiskajā un profesionālajā izglītībā**

2000. gada 12. decembrī veiktie grozījumi augstskolu likuma 57. pantā Latvijas augstākajā izglītībā ievieš Augstākās izglītības attīstības konceptijā paredzētos profesionālos bakalaura un maģistra grādus un nosaka, ka profesionālo bakalaura grādu var piešķirt

<sup>4</sup> Komunicēšanas prasme, prasme strādāt patstāvīgi, prasme strādāt grupā, prasme vadīt citu cilvēku darbu, prasme analizēt sava darba rezultātus, prasme patstāvīgi mācīties un apgūt konkrētajā periodā nepieciešamās iemaņas

pēc ne mazāk kā četru gadu studijām, bet profesionālo maģistra grādu – ja kopējais studiju ilgums, ietverot bakalaura posmu, nav bijis īsāks par pieciem gadiem. Tiek noteikts arī, ka bakalaura grāda īpašniekiem ir tiesības studēt maģistratūrā, bet maģistra grāda īpašniekiem – doktorantūrā. Likuma grozījumi tomēr neietver punktu, kas atceltu augstākajā profesionālajā izglītībā pastāvošās *otrā līmeņa augstākās profesionālās studiju programmas*, kuru rezultātā tiek piešķirts augstākās profesionālās izglītības kvalifikāciju aplieciošs diploms (bez bakalaura vai maģistra grāda piešķiršanas). Līdz ar to Latvijas augstākajā profesionālajā izglītībā kādu laiku turpināsies pārejas periods, kurā paralēli pastāvēs gan jaunās profesionālās bakalaura un maģistra programmas, gan arī *otrā līmeņa augstākās profesionālās studiju programmas* bez grādu piešķiršanas.

Likumam sekojošajos dokumentos - Akadēmiskās izglītības standartā<sup>[9]</sup> un Otrā līmeņa augstākās profesionālās izglītības standartā<sup>[10]</sup> iezīmējas centieni mazināt šķirtni starp augstāko akadēmisko un profesionālo izglītību, kā arī nodrošināt absolventu nodarbināmību visos līmeņos.

**Akadēmiskās izglītības standarts<sup>[9]</sup>.** Kaut arī augstākās akadēmiskās izglītības stratēģiskais mērķis<sup>[9]</sup>, 2. punkts) joprojām paliek „teorētisko zināšanu un pētniecības iemaņu apguve, sagatavojoties patstāvīgai zinātniskās pētniecības darbībai”, turpat 4. punktā noteikts, ka „akadēmiskā izglītība ir priekšnoteikums zinātniski pamatotai darbībai attiecīgajā profesionālajā jomā.” Attiecībā uz akadēmiskajām bakalaura studiju programmām, profesionālie aspekti tālāk nostiprināti 12. punktā: „bakalaura studiju programmas galvenais uzdevums ir sniegt studējošajiem zinātnisku pamatu profesionālajai darbībai, attīstot zinātniskās analīzes spējas un prasmi patstāvīgi risināt problēmas”. Attiecībā uz akadēmisko maģistra grādu augstākās akadēmiskās izglītības standarts gan sprauž tikai vienu mērķi<sup>[9]</sup>, 21. p.): „sagatavošana patstāvīgai zinātniskās pētniecības darbībai”. Šā standarta ietvaros akadēmiskā maģistra grāda ieguvēju nodarbināmības risināšana ir iespējama, tikai balstoties uz ne tik konkrēti uz zinātnisko pētniecību orientēto formulējumu Standarta 22. punktā „veicināt studējošo teorētisko zināšanu, izziņas un pētniecisko prasmju individuālo lietošanu noteiktas problēmas risināšanai”. Līdz ar to, nodarbināmība maģistra līmenī jārisina galvenokārt caur augstākās profesionālās izglītības maģistra grādiem.

**Otrā līmeņa augstākās profesionālās izglītības standarts<sup>[10]</sup>** nosaka prasības profesionālo bakalaura un maģistra grādu ieguvei: programmas sastāvdaļu samērus, bakalaura programmās ietverot vispārīglītojošās studijas (tajā skaita pamatprasmju apguvi) 20 kredītpunktu apjomā, nozares teorētiskos pamatus vismaz 36 kredītpunktu apjomā un nozares profesionālās specializācijas kursus vismaz 60 kredītpunktu apjomā. Tas ietver arī samērā grūti

realizējamu nosacījumu, ka profesionālā bakalaura studiju programmām ir jāietver prakse vismaz 26 kredītpunktu apjomā. Augstākās profesionālās izglītības standarts dod iespēju iegūt bakalaura un maģistra grādus arī profesijā<sup>5</sup>, tas nostiprina profesionālās augstākās izglītības bakalaura un maģistra grādu ieguvēju tiesības turpināt studijas attiecīgi maģistra un doktora grādu iegūšanai.

**Kredītpunkta definīcija.** Augstskolu likuma grozījumi ievieš likumdošanā kredītpunkta jēdzienu, definējot to kā studiju uzskaites vienību, kas atbilst studējošā 40 akadēmisko stundu darba apjomam (vienai studiju nedēļai), kurā līdz 50 procentiem stundu paredzēts kontaktstundām. Augstākās akadēmiskās un profesionālās izglītības standarti nostiprina kredītpunktu sistēmas izmantošanu, izsakot gan programmu sastāvdaļu, gan to kopējo apjomu kredītpunktos un tādējādi kredītpunktu padarot par studiju apjoma aprēķina pamatvienību.

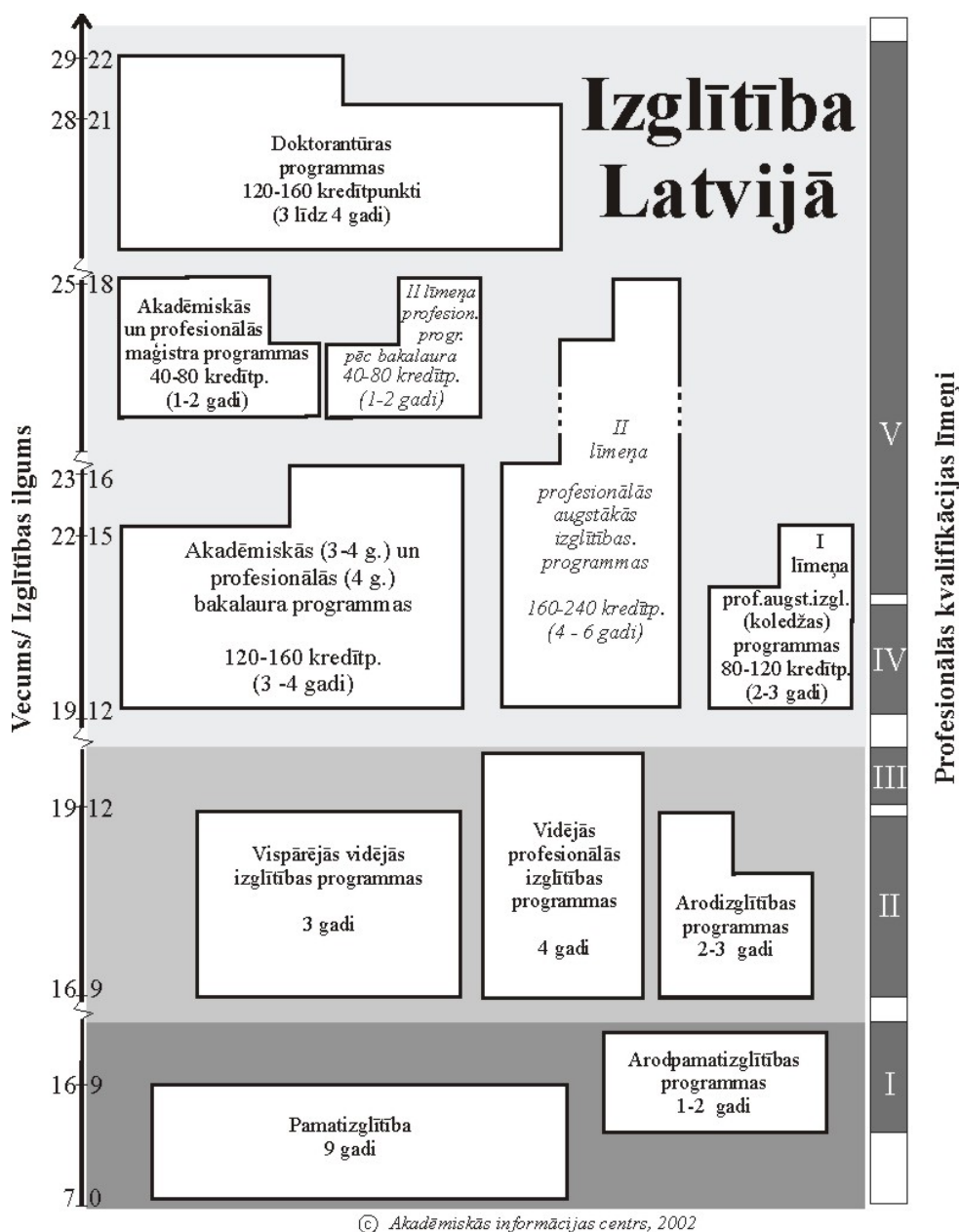
**Augstskolu iedalījums.** Likuma grozījumi nosaka, ka augstskolas iedalās universitātes un neuniversitātes tipa augstskolās, paredzot universitātes tipa augstskolām augstākas prasības attiecībā uz pētniecību un akadēmiskā personāla kvalifikāciju. Tajā pat laikā šis iedalījums neparedz neuniversitātes tipa augstskolām nekādas principiāli atšķirīgas, viņām vien raksturīgas iezīmes. Tā rezultātā universitātes un neuniversitātes „tipi” drīzāk ir uzlūkojami kā atšķirīgas attīstības pakāpes, t.i. neuniversitātes tipa augstskola, pastiprinot pētniecisko darbību un personāla kvalifikāciju var „izaugt” līdz universitātes tipam.

**Vienpakāpes doktora grādu sistēma.** Izveidojot vienpakāpes doktora grādu sistēmai atbilstošu profesora, asociētā profesora un docenta ievēlēšanas kārtību, grozījumi 29.-36. pantā noslēdz pāreju uz vienpakāpes doktora grādu sistēmu Latvijā, ko aizsāka 1998. gadā veiktie grozījumi Likumā par Zinātnisko darbību.

**Mūžizglītība.** Augstskolu likuma 5.pantā noteikts, ka viens no augstskolas uzdevumiem ir veicināt tālākizglītojošās studijas un piedalīties tālākas izglītības pasākumos, tādējādi ar likuma spēku padarot iesaisti mūžizglītības procesā par augstskolas uzdevumu.

**Studentu un mācībspēku mobilitāte.** Likuma 5. pantā augstskolu uzdevumos ietverta arī sadarbība ar citu valstu augstskolām, kā arī studējošo un akadēmiskā personāla apmaiņas veicināšana starp Latvijas un ārvalstu augstskolām.

<sup>5</sup> Atšķirībā no Augstākās akadēmiskās izglītības standarta, kurš piesaista grādus konkrētām zinātnes nozarēm.



3. attēls. Latvijas augstākās izglītības struktūras shēma pašreizējā periodā, kad profesionālie grādi jau ir ieviesti, taču joprojām pastāv arī profesionālās augstākās izglītības programmas bez grādu piešķiršanas

### Pašreizējā augstākās izglītības grādu un kvalifikāciju struktūra Latvijā

Grādu un kvalifikāciju struktūra atbilstoši 2000. gada augstskolu likuma grozījumiem un Augstākā akadēmiskās un profesionālās izglītības standartiem parādīta 3. attēlā. Pēc pilnīgas pārejas uz bakalaura un maģistra grādiem augstākajā profesionālajā izglītībā,

II līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmām (shēmā nosaukumi kursīvā) vajadzētu saglabāties tikai atsevišķās profesionālās studiju jomās, kurās garo vienpakāpes programmu pastāvēšanai ir reāls pamatojums un kurās šādas programmas saglabā vairums Eiropas valstu (piem. medicīnā un zobārstniecībā).

# LATVIJAS AUGSTĀKAJĀ IZGLĪTĪBĀ BOLOŅAS PROCESĀ SASNIEGTAIS UN NEPIECIEŠAMĀ TĀLĀKĀ DARBĪBA

Šajā sadaļā ir apkopoti secinājumi, no likumdošanas analīzes, Latvijas augstskolu atbildēm uz Eiropas universitāšu asociācijas anketu, kā arī Rīgā, 2002. gada 4. decembrī notikušās starptautiskās konferences „Latvija Boloņas procesā” rezultātiem un to tālāko apspriešanas<sup>[11]</sup>.

## **Vispārīgie secinājumi no augstskolu atbildēm uz Eiropas Universitāšu Asociācijas anketu<sup>6</sup>**

Aptaujas rezultāti parāda, ka Latvijas augstskolas pilnībā atbalsta Boloņas procesu un ir pārliecinātas, ka Boloņas process atvieglos Latvijas diplomu atzīšanu Eiropā un pasaulē.

Augstskolas uzskata, ka Eiropas augstākās izglītības telpas izveide pavērs lielākas iespējas Eiropas valstu augstākās izglītības sistēmām un augstskolām, ja vien tās būs pietiekami atvērtas ārējai sadarbībai un rūpēsies par savu konkurētspēju.

Latvijas augstskolas ir ieinteresētas vairot savu pievilcību un konkurētspēju vispirmām kārtām Eiropas savienībā, bet arī Austrumeiropā, Ziemeļamerikā un mazākā mērā arī pārējās pasaules daļās.

Latvijas augstskolas vienprātīgi uzskata, ka Latvijā ieviestā programmu un augstskolu akreditācijas sistēma ir noderīga un atbalsta to arī nākotnē.

Pēc Latvijas augstskolu domām, Eiropas mēroga sadarbība kvalitātes nodrošināšanā veidojama, nevis dibinot kopēju Eiropas akreditācijas iestādi, bet gan nacionālajām kvalitātes aģentūrām sadarbojoties Eiropas kvalitātes nodrošināšanas aģentūru tīklā. Šāds risinājums palīdz veidot uzticību starp dažādu valstu kvalitātes nodrošināšanas sistēmām un tālāk veicina diplomu savstarpējo atzīšanu.

Vairums Latvijas augstskolu ir iesaistījušās Boloņas procesā, taču, pēc pašu augstskolu paustā viedokļa, ne pietiekami aktīvi. Procesa aktivizēšana augstskolās jāsāk, uzlabojot mācībspēku un studentu kopējo informētību par procesu.

Jāveic Latvijas likumdošanas analīze no Boloņas procesa viedokļa un jāatrod, likumdošanas nosacījumi kuri tiešā vai netiešā veidā bremsē Latvijas augstskolu iesaisti dažādos procesa aspektos.

## **Secinājumi par augstāko izglītību Latvijā atbilstoši Boloņas deklarācijas punktiem**

### **Izprotamas un salīdzināmas grādu sistēmas radīšana**

Lai mazinātu plaisu starp akadēmisko un profesionālo augstāko izglītību un veidotu simetrisku grādu sistēmu, Latvija ir ieviesusi profesionālos bakalaura

un maģistra grādus. Nākamais solis ir pakāpeniski atteikties no „otrā līmeņa profesionālajām programmām”. Vienlaikus ir jāanalizē, kurās jomās ir nepieciešami tieši *profesionālie* maģistra grādi un kurās iespējams tālāk pāriet uz vienu maģistra grādu, kura īpašnieks ir sagatavots gan doktorantūrai, gan profesijai.

### **Diploma pielikums**

Latvijā ir veikti visi tehniskie priekšdarbi, lai augstskolas varētu sekmīgi ieviest Eiropas vienoto Diploma pielikumu. Visi nepieciešamie dokumenti ir pārtulkoti latviešu valodā, Rektoru padomes darba grupa ir izstrādājusi detalizētas instrukcijas Diploma pielikuma aizpildīšanai Latvijā (gan latviešu, gan angļu valodā), jau kopš 1999. gada Akadēmiskās Informācijas centrs katru gadu sagatavo Diploma pielikuma 8. punktā pievienojamo Latvijas augstākās izglītības sistēmas aprakstu, ietverot konkrētā mācību gada specifiskās īpatnības.

Vairākas augstskolas (Latvijas Sporta akadēmija, Rīgas Tehniskā universitāte, Latvijas Universitāte) Diploma pielikumu eksperimentālā veidā<sup>7</sup> izsniedza jau pirms Boloņas deklarācijas parakstīšanas. Augstskolas ir uzsākušas Diploma pielikuma ieviešanu tā pašreizējā formā un atbilstoši izstrādātajām rekomendācijām, tā pagaidām vēl nav masveida parādība.

Viens no būtiskiem uzdevumiem Latvijas diplomu atzīšanas uzlabošanai ir panākt, lai augstskolas automātiski izsniegtu Eiropas vienoto diploma pielikumu visiem absolventiem.

### **Bakalaura - maģistra struktūra un augstākās izglītības iedalījums akadēmiskajā un profesionālajā**

Latvijā pāreja uz bakalaura - maģistra struktūru akadēmiskajā augstākajā izglītībā sākās jau deviņdesmito gadu sākumā, tādēļ šajā aspektā Latvija ir priekšā daudzām citām Boloņas procesā iesaistītajām valstīm. Tomēr vienlaikus ar pāreju uz bakalaura-maģistra struktūru akadēmiskajā izglītībā, Latvijā tika ieviests arī pārāk stingrs iedalījums akadēmiskajā un profesionālajā augstākajā izglītībā. Kā konstatēts pētījumā par maģistra grādu attīstību Eiropā<sup>[12]</sup>, „Latvijā maģistra grāds sākotnēji tika izprasts tikai kā tīri akadēmisks grāds, tādēļ tas netika izmantots profesionālajai izglītībai pēc bakalaura grāda ieguves. Tā vietā tika veidotas pēcbakalaura profesionālās programmas, kuru diplomu nedeva tiesības

<sup>6</sup> Anketas autori K.Tauhs, S.Reiherta u.c. Eiropas valstu atbildes uz šo anketu būs pamatā ziņojumam „Tendences un studiju struktūras augstākajā izglītībā”, kurš atspoguļos Boloņas procesa rezultātus Eiropā periodā starp 2001. gada Prāgas un 2003. gada Berlīnes ministru konferencēm.

<sup>7</sup> Dažos gadījumos atbilstoši iepriekšējai, UNESCO rekomendētajai Diploma pielikuma formai.

uz doktorantūras studijām. 2000. gada likuma labojumi ievieša profesionālā maģistra grādus, tādējādi atrisinot šo problēmu.”

Virzoties uz Eiropas augstākās izglītības telpu, iedalījums akadēmiskajā un profesionālajā augstākajā izglītībā ir jāpārskata, jo viens no EAIT stūrakmeņiem ir visu līmeņu augstākās izglītības absolventu nodarbināmība.

Atbilstoši konferences „Latvija Boloņas procesā” dalībnieku<sup>8</sup> domām un šai konferencē sekojošajās rektoru padomes sēdēs izteiktajiem viedokļiem, šķirtne starp akadēmisko un profesionālo augstāko izglītību nav izveidojusies īsti pareizi un tā ir pārāk liela. Tagad, kad profesionālo bakalaura un maģistra grādu ieviešana jau ir aizsākusi šķirtnes samazināšanos augstākās akadēmiskās un profesionālās izglītības starpā, jāizvērtē<sup>[11]</sup>, vai turpināt sākot un izkopt Latvijas augstākās izglītības sektora šobrīd samāksloto dalījumu akadēmiskajā un profesionālajā izglītībā, vai atgriezties pie integratīvā jēdziena “augstākā izglītība”. Pēdējais saskaņā ar Boloņas deklarāciju ietver noteiktus etapus – bakalaura studijas, maģistratūra, doktorantūra. Katrā etapā sasniegtie studiju rezultāti tiek fiksēti diplomā un pielikumā un katra līmeņa beidzējiem jābūt tādā vai citā veidā nodarbinātiem.

No šī jautājuma risinājuma izriet grādu struktūras tālākā attīstība Latvijā, tas ietekmēs ECTS ieviešanu, palīdzēs precizēt īsa laika augstākās profesionālās izglītības statusu, profesionālo kvalifikāciju apliecinājošo dokumentu veidus, studiju programmu realizācijas nosacījumus.

### **Absolventu nodarbināmība**

Absolventu nodarbināmības veicināšanai tālāk jāattīsta sadarbība programmu izstrādē ar profesionālajām organizācijām un ar darba devējiem. Plašāk jāseko absolventu sekmēm darba tirgū.

Visās studiju jomās un visos līmeņos, bet jo īpaši bakalaura līmenī jānodrošina pamatprasmju apguve. Šinī nolūkā augstskolām vispirms jāizvērtē savas programmas no pamatprasmju ieguves viedokļa. Absolventu nodarbināmības veicināšana ir viens no visbūtiskākajiem aspektiem, kas jāņem vērā, tālāk attīstot augstākās izglītības grādu sistēmu Latvijā un precizējot attiecības starp augstākās izglītības akadēmisko un profesionālo sektoru.

### **Kredītpunktu sistēma**

Vairumā augstskolu ir ieviesta Latvijas kredītpunktu sistēma, kura balstās uz kredītpunkta kā studenta nedēļas slodzes definīciju, tātad 40 kredītpunktu ieguvei pilnā studiju gadā. Kopš paša kredītpunktu sistēmas ieviešanas sākuma Latvijā (līdz ar deviņdesmito gadu sākumā Latvijā uzsāktajām augstākās izglītības reformām) tā tiek izmantota kredītpunktu uzkrāšanai. Kredītpunktu sistēma tagad ir nostiprināta gan likumā, gan augstākās akadēmiskās

un profesionālās izglītības standartos, kur kredītpunkts kalpo par studiju apjoma pamatmērvienību. Kredītpunktos tiek izteikts gan programma, gan to atsevišķu sastāvdaļu apjoms. Kredītpunktu skaita pārrēķins no Latvijas kredītpunktiem uz ECTS sistēmu ir vienkāršs. Tajā pat laikā, ECTS atzīmju sistēmas pārņemšana Latvijā nav veikta. 2001. gadā ir veikts pētījums par Latvijas atzīmju sistēmas salīdzināmību ar ECTS atzīmju sistēmu<sup>[13]</sup> un sagatavots elektronisks līdzeklis, kurš ļauj salīdzināt studentu rezultātus Latvijas atzīmju sistēmā ar ECTS skalu.

Ņemot vērā, ka Eiropas valstīs, tajā skaitā arī tādās, kurās sākotnēji pastāvēja savas nacionālās kredītpunktu sistēmas, arvien plašāk izplatās ECTS, arī Latvijā pakāpeniski jāpāriet uz kredītpunktu uzskaiti ECTS sistēmā.

### **Mūžizglītība**

Latvijas augstskolas ir aptvērušas savu lomu un funkciju mūžizglītībā. Nākošajā etapā jāuzsāk aktīvs mūžizglītības kursu un programmu piedāvājums. Jāveido vienota sistēma mūžizglītībā apgūto zināšanu un prasmju atzīšanai ar iespēju par to ieskaitīt augstākās izglītības kredītpunktus.

Turpinot ieviest kredītpunktu sistēmu, pilnībā jāapraksta kredītpunktiem atbilstošais studiju saturs un līmenis. programmas jāizveido moduļu veidā, lai šos moduļus varētu izmantot arī mūžizglītībā studējošie.

### **Studentu un mācībspēku mobilitāte**

Studentu un mācībspēku mobilitāte Latvijā Boloņas procesa gaitā ir augusi, taču nedaudz. Ir jāatrod papildus finansējums studentu un mācībspēku mobilitātes palielināšanai. Boloņas procesa mērķiem kaut cik pietiekama studentu mobilitāte būtu sasniegta, ja 10% studentu savā studiju laikā būtu apguvuši studiju periodu ārzemēs. Tas vienlaikus nozīmē<sup>9</sup>, ka katru gadu studiju periods ārzemēs būtu jāapgūst vismaz 2% studentu kopskaita, t.i. vismaz 2000 studentiem, taču pašlaik, atbilstoši esošajam finansējumam Socrates programmā, studiju periodu ārzemēs apgūst tikai ap 200 Latvijas studentu, t.i. 10 reizes mazāk par nepieciešamo minimumu. Līdzekļu trūkuma dēļ Latvijas studentu ārzemēs pavadāmie periodi<sup>10</sup> normālā viena semestra (6 mēnešu) vietā parasti ir tikai 3 mēneši. Tā rezultātā rodas grūtības, jo apgūstamie kursi ārzemju augstskolā parasti ir plānoti pa semestriem, tādēļ, pavadot tikai pusi semestra, ir grūti ieskaitīt ārzemēs apgūto studiju rezultātus.

Nav iedomājams, ka Latvijas mācībspēki būs gatavi sagatavot absolventus Eiropas darba tirgum, paši pārzinot tikai vienu – Latvijas sistēmu. Tajā pat laikā mācībspēku mobilitāti vērojams tās pašas problēmas, kas studentu mobilitātei.

<sup>9</sup> Dr.A.Prikulis, Uzstāšanās konferencē „Latvija Boloņas procesā” 04.12., 2003.

<sup>10</sup> Prof. M.Jure, Uzstāšanās konferencē „Latvija Boloņas procesā” 04.12., 2003.

<sup>8</sup> Prof. I.Knēts, RTU rektors, Prof.P.Bušmanis, LLU rektors, un citi.

Socrates programma varētu kalpot par labu organizatorisku ietvaru mobilitātei, taču nepieciešams piesaistīt daudz lielāku finansējumu.

Atgriežoties pēc studiju periodu apguves ārzemēs, vairumā gadījumu ārzemēs apgūtais tiek atzīts un ieskaitīts, tomēr ir arī gadījumi, kad rodas grūtības. Dažkārt tās ir saistītas ar atšķirībām izglītības sistēmās un grūtībām definēt, kurus konkrētos studiju komponentus Latvijas programmā iespējams aizstāt ar ārzemēs apgūto. Dažkārt kā atzīšanas grūtību iemesls tiek minēts Latvijas programmas akreditācijā precīzi noteiktais saturs. Kaut gan šajā aspektā grūtībām nevajadzētu rasties, jo akreditācija paredz iespēju līdz 20% programmas aizstāt ar citu adekvātu studiju saturu, fakts, ka šāda problēma pastāv, norāda vismaz uz informētības trūkumu, kurš tādā gadījumā jānovērš.

Ir vērojams arī krass izejošās studentu mobilitātes plūsmas pārsvars pār ienākošo. Tas savukārt liecina par nepietiekamu Eiropas valstu studentu interesi studēt Latvijā un tāpat par nepieciešamību veikt papildus pasākumus, lai piesaistītu studentus no Eiropas Augstākās izglītības telpas veidošanā iesaistītajām valstīm.

### Kvalitātes nodrošināšana

Kvalitātes nodrošināšana ir viena no tām jomām, kurās Latvija šobrīd ir priekšā daudzām citām Boloņas procesā iesaistītajām valstīm. Latvijā 1996. gadā tika uzsākta un tagad ir pilnībā ieviesta gan programma, gan un institucionālā akreditācija, nosakot, ka tikai tad, kad gan augstskola, gan programma ir akreditētas<sup>11</sup>, augstskola par šīs programmas apguvi drīkst izsniegt valsts atzītus diplomus.

Augstskolu akreditācijas noteikumi<sup>[14]</sup> paredz, ka novērtēšanas komisijās, kuras tiek veidotas augstskolu vai studiju programmu novērtēšanai, tikai viens no vismaz trim ekspertiem ir no Latvijas – pārējie ir ārvalstu eksperti. Novērtēšanas process sākas ar augstskolas vai programmas pašnovērtējuma ziņojuma sastādīšanu. Pēc iepazīšanās ar pašnovērtējuma ziņojumu notiek ekspertu vizīte augstskolā, tad eksperti sagatavo un iesniedz savus ekspertu ziņojumus. Uz ekspertu ziņojuma pamata par studiju programmu akreditāciju lemj Studiju programmu akreditācijas komisija, bet par augstskolas akreditāciju kopumā – Augstākās izglītības padome.

Akreditācijas komisijas sastāvā ir pārstāvēta (<sup>[14]</sup>, 12. punkts) Augstākās izglītības padome, Rektoru padome, Latvijas Zinātnes padome, Latvijas Studentu apvienība, kā arī Izglītības un zinātnes ministrija, Profesionālās izglītības sadarbības padome un Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadome. Konkrētas programmas akreditācijai pieaicina arī attiecīgās nozares ministrijas pārstāvi un, ja nepieciešams, šīs nozares ekspertus. Augstskolas vai programmas tiek akreditētas uz 6 gadiem, vai arī, ja tiek konstatētas nepilnības, uz diviem gadiem.

<sup>11</sup> jāievēro, ka arī augstskolas satversmei ir jābūt apstiprinātai likumā noteiktajā kārtībā.

2001. gadā Latvijā noslēdzās pirmais akreditācijas cikls. Akreditācijas noteikumu 2001. gada redakcija paredz, ka pēc akreditācijas uz sešiem gadiem, programma turpina katru gadu iesniegt pašnovērtējuma ziņojumu. Ja šo sešu gadu laikā notikušās izmaiņās nav lielākas, kā to atļauj Akreditācijas noteikumi<sup>12</sup>, atkārtotā akreditācija var notikt vienkāršotā veidā un to veic viens eksperts.

Turpmākā darbība kvalitātes nodrošināšanas jomā Latvijā jāveic sekojošos virzienos:

- darbojoties caur Eiropas kvalitātes aģentūru tīklu ENQA, jāizplata informācija par Latvijas akreditācijas rezultātiem un jāpanāk, lai šos rezultātus zinātu un atzītu pārējās Boloņas procesā iesaistītās valstis, tādējādi pamatojot Latvijas grādu un diplomu sekmīgu atzīšanu visā Eiropas augstākās izglītības telpā;
- tālākajā darbībā jāpievērš lielāka uzmanība augstskolu iekšējai kvalitātes kultūrai, tādējādi nodrošinot nepārtrauktu pilnveidi un arī atvieglojot ārējo akreditāciju.

Latvijas augstskolas ir pārliecinātas, ka akreditācija pirmām kārtām ir veicinājusi augstākās izglītības kvalitātes uzlabošanu Latvijā kopumā, taču caur pašnovērtējumu sagatavošanu tā ir veicinājusi arī augstskolu iekšējo kvalitātes nodrošināšanas mehānismu iedibināšanu. Augstskolas uzskata<sup>[11]</sup>, ka būtu jāizskata iespēja nomainīt divreizēju katras studiju programmas katra etapa ārējo ekspertīzi – licencēšanu un akreditāciju ar sistēmu, kura balstītos uz nepārtrauktas iekšējās kvalitātes nodrošināšanas kultūru augstskolās, vienlaikus ar tās ikgadēju ārēju novērtēšanu, studiju programmu reģistrēšanu un to akreditācijas mērķu, ieguvumu, izdevumu un nosacījumu visaptverošu analīzi. Augstskolas arī uzskata, ka ir jāpārskata jautājums par profesijas standartu kā nepieciešamu nosacījumu programmas uzsākšanai. Ņemot vērā, ka profesijas standarta veidošana notiek ārpus augstākās izglītības, tā neesamība nedrīkst būt šķērslis studiju programmas uzsākšanai, vismaz maksas augstākās izglītības sektorā.

2003. gada 9. janvārī Augstākās izglītības padome nodibināja darba grupu, kurai, balstoties uz akreditācijas pirmajā raundā gūto pieredzi, jāizstrādā priekšlikumi izmaiņām un papildinājumiem akreditācijas procesā.

### Studentu loma procesā

Vairumā Latvijas augstskolu studenti ir pārstāvēti gan senātos, gan zemāka līmeņa lēmēj institūcijās, studentu pārstāvji ir arī Augstākās izglītības padomē, tādēļ studentu līdzdalība Boloņas procesā formāli ir nodrošināta. Tajā pat laikā studentu pārstāvji<sup>13</sup> atzīst, ka studenti Latvijā kopumā joprojām nav pietiekami labi informēti par Eiropas augstākās izglītības telpas

<sup>12</sup> jāievēro, ka Akreditācijas noteikumi paredz pietiekami plašas izmaiņu un attīstības iespējas programmu saturā bez atkārtotas akreditācijas.

<sup>13</sup> K. Ante, studentu pārstāve Augstākās izglītības padomē. Uzstāšanās konferencē „Latvija Boloņas procesā” 04.12., 2003.

veidošanas procesu, tādēļ nepieciešami informācijas pasākumi.

Boloņas procesa turpmākajos etapos lielāka uzmanība būtu pievēršama tiešai sadarbībai ar Latvijas studentu asociāciju un studentu organizācijām augstskolās, lai studentus pilnvērtīgi iesaistītu procesā kā aktīvus dalībniekus.

### **Kopīgu grādu veidošana**

Kopīgu grādu veidošana ir viens no spēcīgākajiem instrumentiem ceļā uz dažādu valstu augstākās izglītības sistēmu saprašanos un diplomu atzīšanas atvieglošanu. Šī iemesla dēļ Eiropas augstākās izglītības ministri savā Prāgas komunikācijā<sup>[15]</sup> kopīgo grādu veidošanai ir piešķirušī lielu prioritāti. Kā liecina pētījums par kopīgajiem grādiem Eiropā<sup>[16]</sup>, darbs pie kopīgo grādu veidošanas dod pozitīvu ieguldījumu praktiski visos Boloņas procesa galvenajos aspektos.

Virknei Latvijas augstskolu jau kopš TEMPUS programmas un dažādiem divpusējiem sadarbības pasākumiem ar citu valstu augstskolām ir uzkrājušies liela pieredze sadarbībā ar citu valstu augstskolām kursu izstrādē un programmu veidošanā, kur lielākā mēroga piemēri ir sadarbība Baltijas un Ziemeļvalstu tehnisko universitāšu starpā un sadarbība šo pašu valstu grupu lauksaimniecības universitāšu starpā. Šī sadarbība tomēr nav vainagojusies ar kopīgu grādu piešķiršanu, ko daļēji var izskaidrot ar trūkumiem likumdošanā, kuri visā Eiropā bremsē kopīgu grādu piešķiršanu pēc kopīgi veidotas programmas apguves<sup>[16]</sup>, bet daļēji ar to, ka partneraugstskolas deviņdesmito gadu vidū notikušo sadarbību uzskatīja vairāk par savu atbalstu Latvijas pusei, nekā par kopīgu pasākumu. Tajā pat laikā aizsāktā sadarbība var kalpot par ļoti labu platformu kopīgu grādu aizsākumam Eiropas vienotajās augstākās izglītības telpā.

Latvijai jāpievērš lielāka uzmanība kopīgo grādu veidošanai, vispirmām kārtām, atbilstoši tam, kā to savā 2002. gada oktobra sēdē rekomendēja Eiropas padomes Augstākās izglītības un Zinātnes komiteja<sup>[17]</sup>, jāpārskata sava likumdošana, lai konstatētu, kuras normas var tiešā vai pastarpinātā veidā negatīvi ietekmēt kopīgo grādu piešķiršanu, lai tālāk uzsāktu darbu pie šo normu pārskatīšanas. Tajā pat laikā ir jānodrošina papildus līdzekļi sadarbībai ar ārvalstu augstskolām kopīgu programmu veidošanā.

Viens no relatīvi viegli veicamiem pasākumiem varētu būt Baltijas un Ziemeļvalstu pārstāvju apspriedes organizēšana, kurā varētu analizēt iespējas, balstoties uz iepriekšējo sadarbību TEMPUS programmas un divpusējo sadarbības projektu ietvaros, virzīties uz kopīgu grādu veidošanu.

### ***Citi faktori, kuriem ir būtiska nozīme Boloņas procesa sekmīgā norisē Latvijā***

**Mācībspēku atjaunošanās un kvalifikācija.** Sekmīgas augstākās izglītības reformas Latvijā nav iedomājamas bez pasākumiem jaunas augstskolu mācībspēku paaudzes izaudzīšanai. Augstskolu mācībspēku – it īpaši profesoru, skaits neatbilst

studējošo skaitam, tādēļ rodas grūtības nodrošināt kvalitatīvas augstākās izglītības ieguvu, ir nepieciešama mācībspēku sastāva atjaunināšana un nomaiņa. Iezīmējas divas tendences<sup>[7]</sup>: sociālo zinātņu studiju programmās, kur studentu skaits ir strauji pieaudzis un turpina pieaugt ir nepietiekams kvalificētu mācībspēku – īpaši profesoru, skaits. Savukārt dabaszinātņu un inženierzinātņu studiju programmās, kur studējošo skaits ir relatīvi mazāks, profesoru skaits šķietami ir pietiekams. Tomēr viņu vidējo vecumu – 56,5 gadi jāvērtē kā kritisku, īpaši ņemot vērā faktu, ka akadēmiskā personāla īpatsvars vecumā līdz 39 gadiem sasniedz tikai 29 procentus. Augstskolu akadēmiskā personāla atjaunināšana ir steidzami nepieciešama, taču jāapzinās, ka tā iespējama tikai vienlaikus gan ar darba samaksas sakārtošanu, gan ar augstākās kvalifikācijas mācībspēku sagatavošanu.

Doktorantūras attīstība tādējādi ir nepieciešams un ārkārtīgi būtisks nosacījums Latvijas augstākās izglītības reformu sekmīgā norisē Boloņas procesa iezīmētajā virzienā<sup>[4]</sup>. Doktorantūras sekmīgu norisi nevar nodrošināt tikai ar darba algām un stipendijām<sup>[11]</sup>, šis nodrošinājums ietver arī materiālos un finansu resursus pētniecībai.

Latvijā ir nevajadzīgi sarežģīta arī pati doktora grāda iegūšana. Ja augstskolai ir doktora grāda piešķiršanas tiesības un ja doktorantūras programma ir akreditēta, tad papildus ārējā ekspertīze ir disertācijas aizstāvēšanas procesa lieka birokratizācija<sup>[11]</sup>. Doktora grāds pēc būtības ir trešā studiju etapa noslēguma dokuments un kā tāds ir piešķirams attiecīgā līmeņa augstskolas autonomijas ietvaros. Jārisina arī problēmas ar ārvalstīs iegūtu doktora grādu atzīšanu<sup>[4]</sup>. Ņemot vērā, ka doktora grāds arī starptautiski ir augstākais augstskolas piešķirtais grāds, tā atzīšanai, tāpat kā visu pārējo līmeņu grādu atzīšanai jānotiek saskaņā ar Lisabonas konvenciju. Tātad, ja doktora grādu ir piešķīrusi citas Lisabonas konvenciju parakstījušas un ratificējušas valsts atzīta augstskola, tas principā ir jāatzīst. Prasība pēc atkārtotas disertācijas priekšā stādīšanas Latvijā vai atkārtotas ekspertīzes nozīmēšana var tikai izraisīt šādu gadījumu kā konvencijas pārkāpumu nokļūšanu tiesā.

**Akadēmiskā personāla veidošana.** Tiesības veidot savu personālu ir viens no augstskolas autonomijas izpausmes pamatveidiem. Ja augstskolā ir vakanta profesora vai asociētā profesora štata vieta, Senātam jābūt tiesībām savā augstskolā veidot profesoru padomi<sup>[11]</sup>, Augstākās izglītības padomei paturot pārraudzību par šo procesu. Padome ar pieaicinātiem attiecīgās kvalifikācijas ekspertiem, tad arī izvērtētu visus kandidātus atbilstoši to kvalifikācijai un attiecīgās profesora vietas specifikai.

**Darba samaksa.** Apstākļos, kad divas trešdaļas augstākās izglītības ir pakļauta tirgus saimniecības likumsakarībām, jāatzīst, ka valsts ir tikai viens no šī tirgus dalībniekiem, līdz ar to darba samaksa arī valsts finansētajā sektorā jāveido saskaņā ar darba tirgus

<sup>14</sup> B.Ramiņa, AIC direktore. Uzstāšanās konferencē „Latvija Boloņas procesā” 04.12., 2003.

situāciju gan augstākajā izglītībā, gan attiecīgajā profesionālajā nozarē.

**Valsts dibināto augstskolu pašu pelnītā nauda.** Līdzekļiem, kurus valsts dibinātās augstskolas ir nopelnījušas pašas, ir jāatrodas valsts kasē vai valsts noteiktu banku kontos un tos ir jāvar izlietot saskaņā ar augstskolas Senāta apstiprinātu tāmi.

**Augstskolu īpašumi.** Augstskolu apsaimniekošanā vai valdījumā esošie valsts īpašumi ir jānodod augstskolu īpašumā. Tas ir priekšnosacījums telpu racionālai izmantošanai un izmaksu efektivitātes palielināšanai, kā arī valsts un citu investoru investīciju piesaistei augstākās izglītības sektorā. Valsts īpašumu nodošana augstskolu īpašumā nav saistāma ar jaunu, augstskolas koleģiālām vadības institūcijām nepakļautu institūciju, radīšanu, jo likumdošanā jau ir noteikts, ka par augstskolas darbību, t.sk. finansiālo, personiski atbild rektors, kuru apstiprina Ministru kabinets.

**Augstskolu autonomā statusa nodrošināšana.** Sakarā ar Komerclikuma stāšanās spēkā un tā izraisīto nepieciešamību veikt izmaiņas augstskolu juridiskā statusa formulējumā, ārkārtīgi aktuāla ir kļuvusi augstskolu autonomā statusa iestrādāšana valsts kopējā institucionālajā sistēmā. No augstskolas autonomā statusa izriet augstskolas vadības, personāla un īpašnieku tiesības un atbildība, nepieciešamība

iedalīt augstskolas tipos saskaņā ar akadēmiskās darbības

specifiku, īpašuma veidu, kā arī citi augstskolas darbībai svarīgi jautājumi. Augstskolu juridiskā statusa precizēšana juridisko personu dibinātām augstskolām ir būtiska arī no cita viedokļa – lai augstskolas varētu juridiski atpazīt pēc to nosaukuma, nevis tās dibinājušas juridiskās personas, jo, Latvijas privātajām augstskolām ieejot Eiropas apritē, šis aspekts var radīt virkni nevajadzīgu pārpratumu.

### **Procesa koordinēšana Latvijā**

Procesu veicinātu labāka koordinācija starp iesaistītajām pusēm Latvijā. Boloņas process Latvijā notiek ar pietiekamu ātrumu, taču dažādas aktivitātes norisinās pārmaiņus gan pēc Rektoru padomes vai Augstākās izglītības padomes, IZM, augstskolu, Akadēmiskās informācijas centra, Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centra, Akadēmisko programmu aģentūras vai studentu iniciatīvas. Lai procesu koordinētu, būtu vēlams izveidot kopēju darba grupu, kurā būtu IZM, Rektoru padomes, Augstākās izglītības padomes un Latvijas studentu asociācijas pārstāvji. Šīs darba grupas pienākums būtu koordinēt darbību, sagatavot priekšlikumus un izplatīt informāciju. Ikdienas darbā tā sadarbotos ar Boloņas procesa koordinatoriem augstskolās.

## **Atsauces**

- [1] Latvijas Republikas izglītības likums, Rīgā 1991. gada 19. jūnijā
- [2] Lielā universitāšu harta Pieņemta Eiropas Universitāšu rektoru konferencē, 18.09.1998. <http://www.aic.lv/rp>
- [3] G.Haug, C.Tauhs. Tendences un studiju struktūras augstākajā izglītībā II, (latviešu izdevums) Rīga, Akadēmiskās informācijas centrs, 2001, internetā [http://www.aic.lv/rec/LV/new\\_d\\_lv/bo1\\_lv/default.htm](http://www.aic.lv/rec/LV/new_d_lv/bo1_lv/default.htm)
- [4] B. Rivža. Augstākā izglītība Latvijā pēdējā desmitgadē un doktorantūra kā tās attīstības rosinātāja. <http://www.aip.lv>
- [5] Andrejs Rauhvargers. TEMPUS in Latvia - Impact study, Rīga, 2001, 96 pp. Internetā <http://www.apa.lv>
- [6] Profesionālās izglītības likums. Pieņemts LR Saeimā 1999.gada 10.jūnijā. Internetā <http://www.likumi.lv>
- [7] Augstākās izglītības un augstskolu attīstības nacionālā koncepcija periodam līdz 2010.gadam, <http://www.aip.lv>
- [8] Grozījumi augstskolu likumā. Pieņemti LR Saeimā 2000.gada 23.novembrī, internetā <http://www.likumi.lv>
- [9] Noteikumi par valsts akadēmiskās izglītības standartu. – MK 2002. gada 3. janvāra noteikumi Nr 2. Internetā <http://www.likumi.lv>.
- [10] Noteikumi par otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu. – Ministru kabineta 2001. gada 20. novembra noteikumi Nr 481. Internetā <http://www.likumi.lv>
- [11] J.Vētra. Boloņas procesu ietekmējošie faktori Latvijā. Dokuments apspriešanai Rektoru padomē 10.01.2003.
- [12] C.Tauch. Master degrees in the European higher Education Area,- in: C.Tauch and A.Rauhvargers Survey on Master Degrees and Joint Degrees in Europe, EUA, Brussels, 2001, pp.7-25.
- [13] IZM pasūfītais pētījums No 2001-8. Studentu sekmju novērtēšana augstākajā izglītībā – Latvijas augstskolas salīdzinājumā ar ECTS; A.Rauhvargera. Ziņojums seminārā par Boloņas procesu 2002. gada 28 janvārī un izstrādne „atzīmju salīdzinātājs”, skat <http://www.aic.lv/rp>
- [14] Augstskolu Akreditācijas noteikumi - jaunākā redakcija LR Ministru kabineta noteikumi Nr 442. 2001. gada 16. oktobrī, internetā <http://www.likumi.lv>
- [15] Ceļā uz Eiropas augstākās izglītības telpu Eiropas Augstākās Izglītības Ministru Prāgas 2001. gada 19. maija apspriedes komunikē. Internetā [http://www.aic.lv/rec/LV/new\\_d\\_lv/bo1\\_lv/prag\\_com.htm](http://www.aic.lv/rec/LV/new_d_lv/bo1_lv/prag_com.htm)
- [16] A. Rauhvargers. Joint degree study.- in: C.Tauch and A.Rauhvargers Survey on Master Degrees and Joint Degrees in Europe, EUA, Brussels, 2001, pp.27-44.
- [17] Council of Europe Steering Committee for Higher Education and Research. Meeting report, Strasbourg, 3-4 October, 2002, p.9-10



